

ISSN-0352-5724 | UDK 80/81(082)

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

LXII/2

НОВИ САД
2019

Предраг Пипер. *Прилози историји српске лингвистичке славистике. Друга половина XX века*. Београд: Чигоја штампа, 2018, стр. 461.

Уколико би се тражило да само трима кључним речима или синтагмама опишемо последњу објављену књигу Предрага Пипера, то би изгледало отприлике овако: *синтеза истраживачких праваца, друштвено одговорна реч, сусрећања у сећањима*. Наизглед сасвим посебне и без видљивих додирних тачака, ове су се речи на неколико места сусреле под једним насловом, под једном темом у књизи. Можда неочекивано и нетипично, можда својеврсно конфронтативно, али све то управо и спада у прилоге за историју једне научне области или дисциплине, у историју истраживања, која је увек истовремено и историја идеја и проблема, и историја успешних методолошких приступа и недостигнутих резултата, и историја социјалних околности, а и појединачних, личних прегнућа.

Књига о којој овде говоримо заправо је зборник радова објављиваних у различитим публикацијама и у одређеној мери редигованих, изузев текста *О српској лингвистичкој славистици друге половине XX века*, обједињених са замишљу да представљају – како сам аутор у Предговору каже – „могући допринос изради монографије о историји српске лингвистичке славистике, која ће, надам се, једног дана бити написана трудом неког другог слависте” (стр. 5), као и да једновремено послуже као подстицај да се историографски обраде и теме које су овде или изостале или су само дотакнуте. Након ишчитавања књиге, особито неких њених тематских целина, потврђују се речи аутора из Предговора о нужности релативизације граница када је у питању „национална одредница” у терминолошком изразу „српска лингвистичка славистика”, па премда ту превасходно јесте реч о српским лингвистима чији предмет истраживања представљају српски језик и други словенски језици, у фокус аутора смештају се и лингвистички посленици других националности који су у југословенском периоду допринели проучавањима у датој предметној области, као и поједини српски лингвисти ван граница матице.

На корист многих истраживача на плану славистичке лингвистике и филологије, Предраг Пипер је део свога времена посветио и осмишљавању књиге *Прилози историји српске славистике: библиографска зраћа* (Пипер 2011), на коју се овде приказивана књига „наслања”, а представљање историје истраживања је приметан и, по савременим мерилима вредновања научног рада, не баш довољно цењен посао, кога се, као и, рецимо, израде дијалекатских речника, истраживачи ретко прихватају.

Овде представљана књига садржи дванаест наслова, од којих су прва четири прегледно-синтетички радови шире тематике – тичу се области српске лингвистичке славистике и српске лингвистичке русистике у одређеним периодима (*Два века српске филологије кроз два века новије историје српског народа, О српској лингвистичкој славистици друже половине XX века, О српској лингвистичкој русистици друже половине XX века, Српска лингвистичка славистика деведесетих година XX века*), док се наредна три текста односе на три приступа проучавању језика у српској славистици – конфронтативни (*О конфронтативним проучавањима руског и српског језика*), типолошки (*О типолошким изражавањима у српској лингвистичкој славистици друже половине XX века*) и когнитивнолингвистички (*О когнитивнолингвистичким проучавањима српског језика*). Затим следе три текста којима аутор уводи три сегмента важна у историографском приступу теми – стваралачке биографије знаменитих слависта (*Славистички портрети као увиди у новију историју славистике*), мемоаристика (*Мемоаристика и историја славистике*), те периодика (*Српска славистичка периодика*), дајући модел и смернице за њихову темељитију обраду, а истовремено указујући и на њихов значај у слагању историјског мозаика српске лингвистичке славистике. О чињеници да наука и настава нису позив него мисија, или би барем ваљало да тако буде, упечатљиво сведоче поменути текстови о славистичким портретима и о мемоаристици, а посебиче текст о значају националне филологије и националне академије „у периодима националног посустајања” (*О значају српске и словенске филологије и националне академије у периодима националног посустајања*). О друштвеној одговорности, која би требало да буде обавезни детерминатор – да се лингвистичком терминологијом послужим – сваког научног делатника, барем у области хуманистике, сведочи последњи текст у књизи, онај који говори о перспективама српске славистике, а уз који би – за онога кога занима да сачини целовитију слику коју о овом питању има наш знаменити слависта – било корисно ишчитати и неке делове из књиге Милоша Јевтића *Живот језика. Разговори са Предрагом Пићером* (Јевтић 2015).

Више но обимне фусноте и селективне библиографије даване на крају већег дела тематских текстова корисне су читаоцу готово једнако колико и садржај текстова самих, а додатно, читалац ће им се враћати кад год буде у потрази за релевантном славистичком лингвистичком литературом. Књига *Прилози историји српске лингвистичке славистике* поседује и изузетно користан додаток на око сто педесет страна – грађу за библиографију српске лингвистичке славистике друге половине прошлога века, у којој су сабрана сва посебна издања из датог полувековног периода, а коју је сачинила наша колегиница Ана Голубовић.

И као што је у првом тексту аутор свратио поглед у даљу прошлост – на почетак XIX века, а „да би се из онога што је претходило бацило допунско светло на оно што је основни предмет пажње” (стр. 5), па проговорио о спољашњој историји српске филологије, о периодизацији њене историје према личностима чије је дело у тој историји било од пресудног значја и о термину *српскохрватски*, тако је текст којим је књига затворена – о перспективама српске славистике – представио ауторов поглед у будућност, прецизније,

његова размишљања о некима од значајних питања развоја српске славистике у времену које долази. Перспективе на овом плану подразумевају, као основу и полазну тачку, стратегију научног развоја, а она се остварује преко својих носилаца – научних и наставно-научних установа и научно-стручних удружења, преко издавачке делатности, али и делањем истакнутих стручњака. Без много очекивања да ће Србија добити институт за славистику, чему додајемо и (неопростиво) непостојање института за фолклористику у Србији, П. Пипер закључује да би српска лингвистика „морала и даље истрајавати у напорима да прати, а у нечему можда и догради истраживања у врхунској теоријској лингвистици и да подстиче примену достигнућа модерне лингвистике у проучавању српског и других словенских и несловенских језика” (стр. 302–303).

Уводни реферат П. Пипера за XVI међународни конгрес слависта, одржан 2018. године у Београду, краћа је верзија текста датог под насловом *О српској лингвистичкој славистици друге њоловине XX века*, где се резултати српске лингвистичке славистике посматрају у следу три периода: првог, који је трајао до краја 50-их година прошлог века, другог – до краја 80-их година, и трећег, који је обухватио 90. године XX века, а у којима су „меандрирања” на историјском и друштвено-политичком плану нужно пратила и „меандрирања” на плану статуса и имена језика / (политички а не лингвистички утемељених) језика, као и и кроз делање значајних установа, струковних тела (особита пажња посвећена је Одбору за стандардизацију српског језика, основаном 1997. године) и личности. Аутор је надаље дао сведен али темељан преглед свих језичких дисциплина, где је укључен и преглед пројектних истраживања, а потом је указано на интердисциплинарна проучавања српског језика (развијана од 70-их година) – особито социолингвистичка, али и психолингвистичка, етнолингвистичка, теолингвистичка.

Други текст након овога тиче се исте области, али се визура усмерава на по многоме кризне деведесете године прошлог века, на стање српске лингвистичке славистике на фону турбулентних историјских и друштвено-политичких дешавања, одвише трагичних за српски народ и у Србији и ван ње. Након навођења промена које су се односиле на назив и уставноправни статус српскохрватског књижевног језика, те на књижевнојезичку норму, уз констатацију да је један језик наставио да постоји, само под различитим називима – као резултат пресудно политичке воље, али и уз сведен опис особеног „рата за српски језик и његову стандардизацију” вођеног у нашој средини, дат је подробен преглед лингвистичких теорија и методологија у датом периоду, потом правописних послова, пројеката, периодике и библиографија, чак и научних скупова, преглед рада на граматикама и резултата на плану и синхронијске и дијахрониске лингвистике. Раду Одбора за стандардизацију српског језика дат је у опису значај који му заслужено припада – у овим преломним временима поготову („најзначајнији корак ка институционализовању рада на проучавању и даљој стандардизацији српског језика”; стр. 99), што је посебно важно и због тога што се у последње време упућују критике, од којих су неке заправо недоличне увреде, на рачун појединих одлука Одбора – и од стране нестручних особа и од стране појединих лингвиста, нажалост. Представљени преглед нас уверава да су драматичност

историјских збивања и резултати српске лингвистичке славистике били, на велику срећу, у обрнутој пропорцији.

Преглед стања конфронтативних проучавања руског и српског језика креће се од плана фонетике и фонологије до експресивне стилистике, од заслуга Богдана Терзића до међукатедарских конференција русиста, а најзнатнија примедба за овај језички истраживачки план тиче се готово потпуног одсуства „рецепције конфронтативних истраживања српских русиста у науци о српском језику” (стр. 144).

У текстовима о правцима проучавања, не посебно великим по своме обиму (нешто већи број страна заузима текст о когнитивнолингвистичким проучавањима¹), нашло се места и за мноштво згуснутих података од значаја – пре свега, постигнутих резултата, за указивање на осцилаторна кретања у оквиру датих праваца и потом на предуслове за успешност будућих истраживања, за помињање универзитетских и научних центара од значаја, те имена која су својим ауторским радовима и студијама дала особит и(ли) особен допринос овим правцима, па чак и за оквирно указивање на теме докторских дисертација и магистарских радова.

Избор славистичких портрета сведочи о значају стваралачких биографија значајнијих представника српске славистике за послове на плану српске славистичке историографије. У овоме тексту П. Пипер даје четири биографска прилога, од којих су прва два посвећена академику Милки Ивић и професору Богдану Терзићу, у трећем је представљен рад новинара и признатог културног посленика Милоша Јевтића (најпознатијег као иницијатора и реализатора колекције *Одговори* – галерије „дијалošких портрета познатих личности”; стр. 237), а четврти прилог припада код нас готово непознатом жанру самосведочења – некој врсти аутореферата на целокупни лични научни и наставни рад аутора.

Желећи да у засебном тексту представи значај мемоаристике за историју славистике, аутор је то овде учинио на примеру књиге проф. др Витомира Вулећића *Сусрећи са собом*, која је за Предрага Пипера белег „трајања у нама оних који су истовремено и заувек отишли и заувек у нама остали” (стр. 261). И ако ову књигу П. Пипер одређује и као неку врсту „литерарних сећања”, онда његов текст о тој књизи, по нашем мишљењу, представља литерарна *сусрећња* у *сећањима*.

У прегледу славистичке периодике аутор најпре побраја периодичне публикације српских институција, почев од САНУ, као и наших удружења / друштвава,² да би потом представио два значајна часописа чији је вишего-

¹ Између осталог, дат је преглед когнитивнолингвистички усмерених текстова у пет књига лингвистичких огледа Милке Ивић и скренута је пажња на следеће: „У науци о српском језику, као и раније у сербокроатистици, семантичка истраживања имала су значајно место, а радови њиховог главног представника Милке Ивић најбољи су пример еволутивног развоја теоријско-методолошког оквира семантичких истраживања у широком луку од структуралистичких до когнитивнолингвистичких” (стр. 175).

² У неком би се доцнијем издању можда овде могли додати и часописи који се сада налазе као референтни на листи Министарства просвете, науке и технолошког развоја РС, па тако, на пример, крагујевачки часопис *Наслеђе* (ФИЛУМ, Универзитет у Крагујевцу), обновљени нишки *Годишњак за српски језик* – раније *Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског факултета* (Универзитет у Нишу), *Зборник Филозофског факултета у Косовској*

дишњи уредник био – *Јужнословенски филолоџ и Зборник Маџице српске за славистику*.

У једином по свеукупном садржају своје целине „ангажованом” тексту (*О значају српске и словенске филологије и националне академије у њериодима националног њосусџајања*), аутор П. Пипер јасно и кратко износи свој став да је „одговорност филолога за матерњи језик утолико (...) већа уколико су већи државни и друштвени проблеми у његовој земљи” (стр. 273), а да је „национална академија онолико национална колико ради првенствено на корист своје националне културе и матичног језика” (стр. 277). У вези с прво-наведеним сегментом текста аутор читаоцу предочава образовни, политички, васпитни и духовни аспект (словенске) филологије, тј. филолошких истраживања, док у оквиру другог сегмента кроз кључну реч *сџираџеџија* даје двадесетак ставки које би нека будућа стратегија доприноси САНУ развоју културе у нашој држави ваљало да обухвати.

Многим речима у овој књизи исказао је њен аутор непристајање на својеврстан осећај спокојства који јединкама савремене цивилизације пружају „окови”, они који су од исте врсте као и негдашњи о којима је говорио Жан Жак Русо, да би на крају закључио како у том случају робовима и не доликује да размишљају о слободи. Друштвено одговорна и ангажована реч враћа наду, улива поверење и спасава част све тањег слоја оних који се уистину могу назвати интелектуалном елитом. Прво име које у вези с реченим пада на памет увек је лингвиста и филозоф Ноам Чомски, у дугом периоду најутицајнији критички мислилац савременог света, а овде ћу навести само једну од бројних његових изјава које припадају критици неких крупних појава у времену које живимо: „Популарна култура има снажне механизме којима људе успешно инструментализује и моделује по мери моћних интереса. Испирање мозга не само младој генерацији, већ и онима који имају шта да памте, увелико је изведено” (<https://izrekeicitati.net/category/noam-comski/>). У књизи која се овом приликом приказује могу се на више места наћи размишљања блиска наведеноме, премда треба одмах рећи да је Предраг Пипер закључке ове врсте и другде износио, и у писаној и у усменој форми.³ Нама је међу многим таквим наводима најупечатљивији – по својој језгровитости, али и по својој нимало пријатној истинитости – ипак био следећи: „Данас је бити модеран у науци више него икада постало за многе врло скупо, и све је скупле. Врхунска наука зато све више зависи од финансијера, ма како се они

Мџировици (Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици) и часопис *Башџина* (Институт за српску културу у Лепосавићу), премда сви изузев нишког *Годишњака* само једним својим делом доносе радове из српске лингвистичке славистике.

³ Сматрамо да је од посебног значаја и глас П. Пипера у залагању за опстанак српског народа на Косову и Метохији и за очување јужне српске покрајине у саставу наше државе; о његовом односу према трагедији која је српски народ задесила након агресије НАТО снага на нашу земљу може се, између осталог, прочитати у рецензији књиге Митре Рељић *С душом на џоџовс*, из које овде дајемо један навод: „Митра Рељић својом књигом потресно сведочи о многим појединачним судбинама у косметској несрећи, која још траје. (...) Свако ко није огрезао у равнодушности и себичности, мора, као читалац, поднети бар делић онога што су поднели они о којима Митра Рељић пише, и кроз шта је прошла и она сама, и мора примити њено сведочење с поштовањем, захвалношћу и осећањем састрадања, које нас све уједињује, а које свако има по мери властите добротe” (Рељић 2005: 313).

звали. И ако се сматра да је у средњем веку филозофија, а с њом и мање-више сва наука, била слушкиња теологије, од XIX века она све чешће служи идеологији (...), да би на крају XX века све више зависила од спреге политике, поготову неолибералне, и света финансија” (стр. 302).

Аутор се, између осталог, у овој књизи посебно дотиче једног у науци изузетно важног односа, појмова који се често постављају тако као да су нужно у опреци, као да се међусобно искључују – *традиционално* : *модерно* (за једно од ово двоје се понеки истраживачи у нас, а вероватно и понегде другде, чак опредељују као за меру своје вредности). Ту П. Пипер сасвим јасно указује на проблем (па вероватно и на опасност) који у науци настаје када се без отклона инсистира, најшире узев, само на традиционалном или само на модерном приступу. Овом је односу посвећен и пасус којим се књига завршава, а којим аутор заправо позива на јединство у различитости, тј. на нужност „сталног еквилибријума између традиционалног и модерног” (стр. 304) зарад научног напретка и, самим тим, зарад напретка лингвистичке славистике, чему претходи више но логично указивање на то да „оно што је данас модерно сутра може да постане део традиције, а оно што је данас традиција сутра може бити у новом светлу представљено као нова научна мисао. У таквом сталном пребацивању тежишта с традиције на модерно и обрнуто остварује се ритам и динамика научног развоја” (стр. 303).

Између двеју књига са прилозима историји српске славистике уметнуле су се три књиге у којима се готово у потпуности одсликавају славистичка истраживачка интересовања Предрага Пипера, те које са два поменутих чине нарочиту целину: *Лингвистичка русистика: сџудије и чланци* (Пипер 2012), *Лингвистичка славистика. Сџудије и чланци* (Пипер 2014), *Српски у кругу словенских језика. Грамаичка и лексичка њоређења* (Пипер 2015), а тој се целини – по нашем мишљењу – на својеврстан начин придружује и књига која је посвећена дугим и знатним проучавањима Предрага Пипера на простору лингвистичке славистике – *У њпростору лингвистичке славистике. Зборник научних радова. Поводом 65 година животоа академика Предрага Пипера* (Поповић и др. 2015).

Само је из многогодишњег посвећеног и преданог рада, као и из разностраних истраживачких интересовања, могла настати књига ове врсте, она коју овде приказујемо. Прегледно-синтетички текстови који се тичу појединих лингвистичких дисциплина или приступа проучавању, посебно чак читаве српске лингвистичке славистике или русистике у одређеном периоду, могли су настати тек у споју изузетне обавештености, помности у научној раду, наталоженог искуства.

Постоји један навод у овде представљеној књизи Предрага Пипера који, по нашем мишљењу, најјасније сведочи о начину његовог промишљања и који је, заправо, препорука људима од струке за рад који ће бити и частан и делотворан. Он овако гласи: „Културна стратегија мањих народа мора имати механизам заштите од акултурације и асимилације, али мора имати и степен разумне отворености за друге културе, као и механизам селекције најбољег што се из других култура прихвата” (стр. 278). Добро је, тако нам се чини, приказ завршити речима аутора приказиване књиге, посебно када у једној стручној књизи пронађете речи прикладне за нешто свечанију „завршну

формулу” (премда се у овој књизи таквих речи могло пробрати на више места) и када оне звуче охрабрујуће: „Али ко верује у стваралачку снагу Речи, вероваће и у обновитељску снагу здраве националне филологије, сваке па и српске. А чврста вера је темељ свакога успеха” (стр. 17).

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- ЈЕВТИЋ, Милош. *Живој језика. Разговори са Предражом Пићером*. Београд: Београдска књига, 2015.
- ПИПЕР, Предраг. *Прилози историји српске славистиике: библиографска зраћа*. Београд: Чигоја штампа, 2011.
- ПИПЕР, Предраг. *Лингвистичка русистиика: сјудије и чланци*. Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 2012.
- ПИПЕР, Предраг. *Лингвистичка славистиика. Сјудије и чланци*. Београд: Славистичко друштво Србије, 2014.
- ПИПЕР, Предраг. *Српски у кружу словенских језика. Граматичка и лексичка йоређења*. Београд: NМlibris, 2015.
- ПОПОВИЋ, Људмила, Дојчил Волводић, Мотоки Номаћи. (прир.). *У йросйору лингвистичке славистиике. Зборник научних радова. Поводом 65 година живоја академика Предража Пићера*. Београд: Универзитет у Београду, Филолошки факултет, 2015.
- РЕЉИЋ, Митра. *С душом на гојовс. Сведочења: Косово и Мејхохија 1999–2004*. Косовска Митровица: Градска библиотека „Вук Караџић“, 2005.

Софија Милорадовић

Институт за српски језик САНУ
Кнез Михаилова 36/1, 11000 Београд, Србија
sofija.miloradovic@sanu.ac.rs

UDC 091=163.41(497.6)“04/14“(082)(049.32)
UDC 94(497.6)“04/14“(082)(049.32)

Зорица Никитовић (ур.). *Српско йисано наслеђе и историја средњовековне Босне и Хума*. Бања Лука – Источно Сарајево: Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци – Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци – Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 2018, 417 стр.

Српско йисано наслеђе и историја средњовековне Босне и Хума наслов је зборника радова изложених на истоименој научној конференцији, која је одржана 19–20. јуна 2017. године у Андрићевом институту у Вишеграду. О њеном значају говори и чињеница да је у организацији учествовало неколико институција и друштава из Републике Српске: Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци, Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, Друштво наставника српског језика и књижевности Републике Српске, Удружење историчара „Милорад Екмечић” из Бање Луке и Андрићев институт из Вишеграда.